

 HELSE BERGEN <small>Haukeland universitetssjukehus</small>	<h2>Seksuelle overgrep</h2>	
Kategori: Pasientbehandling/Fagprosedyrer/Annet/Annet 3	Gyldig fra/til: 23.01.2015/18.08.2019	
Organisatorisk plassering: Helse Bergen HF/Kvinneklinikken/Gynekologisk seksjon generell	Versjon: 1.02	
Godkjenner: Albrechtsen, Susanne	Prosedyre	
Dok. ansvarlig: Thornhill, Heidi	Dok.id: D36646	

Definisjon

- Samlebetegnelse, når pasienten har vært utsatt for vold, overgrep og misbruk i kombinasjon med seksuelle handlinger
- Straffelovens 19. kapittel (IV) gir begrepene voldtekt, incest, seksuell omgang, seksuell handling, seksuell krenking og uanstendig atferd klare definisjoner, refererer til spesifikke paragrafer i straffeloven

Diagnose og behandling

Helsevesenet har tre hovedoppgaver

- Medisinsk behandling
- Rettsmedisinske dokumentasjon (rettsvesen og/eller søknad om erstatning)
- Kriseintervensjon

Overgrepsmottak

- Samarbeid mellom gynekolog og pediater tilstrebes for de yngste (12-16 år). (Barn < 12 år bør undersøkes av pediater)
- Tverrfaglige team med spesialtrente sykepleiere, leger innen gynekologi og pediatri, samt personale med psykososial fagkompetanse
- Lavterskel - 24-timers tilbud, ingen henvisning nødvendig
- Tilbud på dagtid ved overgrep tilbake i tid (IV)
- Skriftlige rutiner for undersøkelse, behandling, dokumentasjon, oppfølging, samarbeid
- Undersøkelse i skjermede omgivelser
- Politianmeldelse ikke nødvendig for undersøkelse
- Hjelp knyttet til mottak og behandling skal være kostnadsfritt (IV)
- Det anbefales regelmessige tverrfaglige kliniske fagmøter, samt jevnlig opplæring og oppdatering av personalet

Kriseintervensjon

- Skape trygghet gjennom å vise respekt, omsorg og gi pasienten kontroll
- Muntlig og skriftlig informasjon om normale krisereaksjoner
- Kartlegging og mobilisering av sosialt nettverk, eventuelt innleggelse krisesenter
- Ved en reaktiv psykotisk reaksjon eller mistanke om suicidalitet, vurder innleggelse psykiatrisk institusjon
- Tilbud om å bli kontaktet etter noen dager
- Vurder sykemelding i minst 1-2 uker

Medisinsk undersøkelse

- Varsomt og skjermet, god tid, undersøkelsen bør kunne foregå uforstyrret (IV)
- Alltid sykepleier eller annet hjelpepersonell tilstede ved undersøkelsen
- Avdekke hennes største umiddelbare bekymring, hva ønsker hun hjelp med
- Kartlegge akuttmedisinske behov, for eksempel hodeskader, indre blødninger, bevissthetstap, larynxødem etter halsgrep
- Diagnostisere skader
- Eventuelt rekvirere røntgen /annen billeddiagnostikk
- Graviditetstest i urin
- Chlamydiaprøve og prøve til mycoplasma genitalium fra cervix, anus, munn, samt uretra/urin
- Gonoré - prøve fra cervix, anus og munn
- Herpesvirusdyrkning fra suspekterte sår
- Trichomonas vaginalis, candida albicans og bakteriell vaginose på indikasjon (IV)
- Serologiske prøver (hepatitt B, C, HIV, syfilis) (IV, IV)
- Vurder prøve til rusmiddelanalyse (se under sporsikring)
- Prøve til mikroskopisk undersøkelse av sekret fra livmorhals for tilstedeværelse av sædceller

Medisinsk behandling (IV, IV)

- Vurder henvisning akutt til andre avdelinger for behandling av alvorlige kroppslige skader, for eksempel hodeskader, brudd, blødninger, indre skader, og etter halsgrep med alvorlige symptomer
- Tilby profylaktisk chlamydiabehandling med *azithromycin* 1 g peroralt (IV)
- Forebygging av graviditet med nødprevensjon, tabletter innen 5 døgn (*levonorgestrel* 1,5 mg) (Ib, IV)
- Vurder peroral smertestillende og/eller kvalmestillende
- Vurder lokal smertebehandling i vulva/perianalt (f.eks. *xylokain* gel 2 % eller Scheriproct®)
- Vurder hepatitt B-vaksine (IV, IV)
  - *Engerix-B* 20 µg (hurtigvaksinasjon ved 0, 2 og 4 uker, samt 12 måneder etter overgrepet)
- Ved vurdering av anti-HIV behandling, kontakt lokal/regional infeksjonsmedisiner snarest (helst innen timer etter overgrepet) (IV, IV)
- Vurder tetanusprofylakse: Ved åpne sår, bitt og risiko for jordforurensning
- Utgifter til postekspisjonsprofylakse (PEP) mot seksuelt overførbare infeksjoner dekkes av Folketrygden ("Blåreseptforskriften" § 4 punkt 3), diagnose Z04.4. Vaksiner kan bestilles fra Folkehelseinstituttet, avdeling for vaksinasjon og immunitet (IV)
- Legens polikliniske notat, der medisinsk undersøkelse og behandling dokumenteres, skrives i skjermet område av datajournalen

Rettsmedisinsk dokumentasjon

Legeerklæring med skadedokumentasjon

- Standardmalen (IV) "Rettsmedisinsk journal ved undersøkelse av ofre for seksuelle overgrep" er utarbeidet i elektronisk pasientjournal
- Foreta alltid undersøkelse som tilfredsstillers rettsmedisinske krav (IV)
- Følelsesmessig reaksjon og kroppslige stressreaksjoner dokumenteres
- Formålet er å dokumentere skadefunn (IV) (både ferske og tilhelede (IV))

Momenter til skadedokumentasjon

- Undersøk hele kroppen.
- Beskriv både positive og negative funn i journalen (IV)
  - Lokalisasjon: Bruk anatomiske referanser, eventuelt avstand fra disse
  - Type (blåmerke, risp, kutt, hudavskrap mm)
  - Størrelse og form: Angi mål i mm/cm. Bruk helst en måletape
  - Fargenyanser
  - Dybde og bunn: Angi i mm/cm
  - Omgivelsene: Hevelse, misfarging, avsetninger
  - Skadefølger: Blødninger, betennelse
  - Aldersbestemmelse viktig, men ofte vanskelig (den gule fargenyansen kommer tidligst etter 18 timer (III))
- Inntegnes på skisser og fotograferes, bruk måleteip (IV, IV)
- Bruk helst kolposkop med påkoblet kamera til diagnostikk og dokumentasjon av anogenital skader (IV)
- Eventuelt røntgen eller annen billeddiagnostikk

Sporsikring og rettstoksikologi

- Formålet er å dokumentere seksuell kontakt og ta prøver som kan bidra til å identifisere gjerningspersonen
- Ta prøver på biologisk materiale (sæd, blod, epitelceller, spytt, hår) som kan inneholde spor fra antatt gjerningsperson eller åsted
  - Fra aktuelle kroppsåpninger
  - Fra hud
  - Fra klær (skade, flekker, sekret, blod og hår)
  - Fra bind, tampong, truseinnlegg
- Ved mistanke om påført forgiftning/utnyttelse under rus, tas blod- og urinprøver som sendes til Divisjon for rettstoksikologi og

Rusmiddelforskning, Nasjonalt folkehelse institutt (eget prøvesett) eller annet akkreditert laboratorium

Momenter til sporsikringen

- Full rettsmedisinsk sporsikring er aktuelt i inntil fire døgn, begrenset sporsikring i opptil en uke (IV)
- Sporsikringsutstyr bør være tilgjengelig (sterile vattpinner med tilhørende papirposer, saltvannspipetter), rekvireres fra lokalt politikammer
- Bruk ren frakk, munnbind, hette, rene hansker, spekler/anoskop (engangs)
- Kvinnen må ikke drikke, dusje eller vaske klærne før undersøkelsen
- Unngå sporsmitte mellom ulike kroppsåpninger og fra ytre genitalia og innover. Tørk av åpningsområdet og bytt hansker før innføring av spekel og/eller anoskop
- Tørre vattpinner til våte flekker, fuktete pinner til tørre flekker
- Materiale fra antatt åsted (eksempel hår, gress, grus, malingsflak), festes med post-it lapp og legges i papirkonvolutt
- Det anbefales å fylle ut en tabell over alle biologiske sporprøver tatt
- Materiale fra sporsikring bør oppbevares seks mnd i tilfelle pasienten ønsker å anmelde senere (IV)
- Det er politiet som rekvirerer analyse av prøvene hos Rettsmedisinsk institutt

Rettsmedisinsk erklæring til politi og rettsapparat

- Det skal foreligge mandat fra politiet som formulerer hvilke spørsmål legeerklæringen skal avklare
- Det skal foreligge fritak fra taushetsplikt
- Kopi av erklæringen sendes til Den rettsmedisinske kommisjon, Gruppe for rettspatologi og klinisk rettsmedisin, Postboks 8027 Dep., 0030 Oslo
- Regning for utført arbeid sendes til politiet
- Bruk som hovedregel den elektroniske rettsmedisinske journal, utprintet versjon
- Den skal bare inneholde opplysninger som er relevant for politiet
- Angi kildene til de enkelte opplysninger som foreligger
- Oppsummer i forhold til
  - Allmenntilstand
  - Psykisk tilstand
  - Skader på kropp og klær
  - Funn og prøver fra kropp og kroppsåpninger
  - Medisinske undersøkelser, behandling, sykmelding, kontrollavtaler
  - Konkluder i forhold til mandat. Referer til relevante vitenskapelige undersøkelser

Oppfølging

Medisinsk oppfølging

- Medisinsk personlig oppfølging er nødvendig (IV)
- Etter noen dager kontroller eventuelle skadefunn.
- Utelukk eventuelt graviditet med ny graviditetstest.
- Informasjon om svar på prøver (kjønns sykdom, rusmidler eller sæd)
- Anbefalinger (IV)
  - Etter 4-6 uker
    - ny serumprøve til antistoffer mot hepatitt B, C, syfilis og HIV
    - eventuelt nye doser av hepatitt B-vaksine
    - urinkontroll for Chlamydia/mycoplasma genitalium, graviditetstest, urinveisinfeksjon.
    - vurder ny gynekologisk undersøkelse med cervixprøve til gonoré, samt vaginale prøver for påvisning av trichomonas vaginalis, candida albicans og bakteriell vaginose
  - Etter 2-3 måneder
    - serumprøve til antistoffer mot hepatitt B, C, syfilis og HIV
  - Etter 6 måneder
    - serumprøve til antistoffer mot hepatitt B, C og syfilis

Psykososial oppfølging

- Mål: Hjelp til å mestre påkjeningen (IV)
- Alle bør aktivt og i løpet av de nærmeste dagene etter overgrepet tilbys kriseavlastende støtteterapi hos egnet fagperson. Dette bør koordineres med den medisinske oppfølgingen (IV)
- Sikre sosialt nettverk. Voldtekt kan føre til bortfall av sosialt nettverk og problemer med nære relasjoner, kan føre til isolasjon
- Som i akuttmottaket emosjonell og praktisk støtte, veiledning om normale krisereaksjoner
- Omfanget av kriseintervensjonen er avhengig av behov. Langvarig behandling og henvisning til det øvrige hjelpeapparatet kan være aktuelt ved forsterkede sjokkreaksjoner, intense depressive reaksjoner og suicidale symptomer
- Ta opp med den fornærmede om forholdet skal anmeldes/er anmeldt, evt. hjelp til å kontakte bistandsadvokat

Komplikasjoner

- Seksualvold har en betydelig innvirkning på fysisk og mental helse, samt økt forbruk av helsetjenester (III)
  - Akutte fysiske skader
  - Somatiske symptomer og sykdommer (III)
    - genitale infeksjoner og underlivsbetennelser
    - kroniske underlivssmerter
    - andre kroniske smertetilstander
    - "funksjonell gastrointestinal sykdom"
  - Seksuelle og reproduktive helseproblemer
    - seksuell dysfunksjon
    - komplikasjoner i graviditet, risikoatferd, fødselsangst (III)
  - Mentale helseproblemer på kort og på lang sikt (III)
    - posttraumatisk stresssyndrom
    - langvarige psykiske problemer
    - depresjon
  - Død (som følge av suicid, HIV-infeksjon, mord) (IV)
- For å gi anledning til å ta opp dette i en gynekologisk konsultasjon, bør legen spørre direkte om tidligere overgrep og aktuell situasjon (III)

Retts sak

- Lege kan en opptre i retten som (IV, IV)
  - Vitne - enkle legevurderinger kan inngå i vitneplikten
  - Sakkyndig vitne - mellomstilling mellom vitne og sakkyndig. Kan bli stilt spørsmål hvor det kreves kunnskaper som f.eks. årsak til skader, prognose, generell kunnskap om feltet etc.
  - Sakkyndig - oppnevnes av retten for å få faglig kvalifisert og nøytral vurdering av forhold som retten ikke har faglighet til å vurdere. Som sakkyndig eller sakkyndig vitne kan det på forhånd bes om at påtalemyndigheten formulerer en spørsmålsstilling som ønskes belyst
- Vær grundig forberedt til rettsforhandlinger.
- I vanskelige saker: Konsulter rettsmedisinsk kompetanse (kollega med rettsmedisinsk erfaring eller rettsmedisiner)